

Wytyczne dotyczące
pracy z obiektami
dziedzictwa kulturowego
w zakresie digitalizacji

e-
muzea

Digisam to sekretariat do spraw koordynacji digitalizacji, zabezpieczenia cyfrowego oraz cyfrowego dostępu do dziedzictwa kulturowego, będący podmiotem państwowym działającym przy Szwedzkim Archiwum Państwowym.

www.digisam.se

Poniższe wytyczne dotyczące pracy z cyfrowymi obiektami dziedzictwa kulturowego zostały opracowane we współpracy z organami i instytucjami zrzeszonymi w Digisam.

Zasady zostały zatwierdzone przez grupę sterującą Digisam 3 kwietnia 2014 r.

Wersja 1.0. Licencja CC-0. Aktualniejsza wersja jest dostępna na stronie

www.digisam.se.

Wersja polska

Tłumaczenie: **Małgorzata Nosorowska**

Redakcja: **Alicja de Rosset, Łukasz Stawski** (Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów)

Dofinansowano ze środków

Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

**Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego.**

ISBN 978-83-64889-27-1

Projekt **e-muzea**

udostępnienie zbiorów muzeów

Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów

ul. Goraszewska 7, 02-910 Warszawa, tel. (+48-22) 25 69 600

emuzea@nimoz.pl, www.nimoz.pl

Wytyczne dotyczące pracy z obiektami dziedzictwa kulturowego w zakresie digitalizacji

muze^ea

Zarządzanie /s.6

Wytwarzanie /s.10

Wykorzystywanie /s.14

Przechowywanie /s.24

Wstęp

Aby możliwa była efektywna współpraca między dużą liczbą zainteresowanych podmiotów, niezbędne jest uzgodnienie zbioru podstawowych pryncypiów. Pryncypia¹ te mają na celu wsparcie procesów decyzyjnych oraz ułatwienie sprawnej i właściwej koordynacji zarządzania informacjami cyfrowymi.

Pryncypia zostały podzielone na obszary dotyczące zarządzania, wytwarzania, wykorzystania i przechowywania danych. Nie zawierają odniesień do żadnych konkretnych technik, gdyż założenia mają służyć przez długie lata. Sposób stosowania się do pryncypiów z biegiem lat może ulegać zmianom.

1 Zasady opierają się na modelu TOGAF: <http://pubs.opengroup.org/architecture/togaf9-doc/arch/rozdział23>

Zarządzanie

P1.

Działaniami z zakresu digitalizacji powinno zarządzać kierownictwo poszczególnych instytucji.

Stwierdzenie

Podstawą działań z zakresu digitalizacji powinny być plany i strategie ustalone przez instytucję.

Uzasadnienie

Istnieje ryzyko, że przy braku wsparcia kierownictwa, działania z zakresu digitalizacji nie uzyskają zasobów niezbędnych do efektywnego wytwarzania lub udostępniania i długoterminowego zarządzania wytworzonymi lub gromadzonymi danymi.

Implikacje

- W każdej instytucji konieczne jest opracowanie strategii i planu digitalizacji, udostępniania i przechowywania danych.
- Każda instytucja musi podjąć decyzje dotyczące planowanych działań z zakresu digitalizacji.
- Plany i strategie należy formułować w oparciu o rekomendacje krajowe.

P2.

Każda instytucja odpowiada za metadane (analogowe i cyfrowe) dotyczące swoich zbiorów, jak również za obiekty wytworzone cyfrowo.

Stwierdzenie

Należy stabilnie i odpowiedzialnie zarządzać zgromadzonymi informacjami dotyczącymi zarówno zbiorów fizycznych, jak i cyfrowych, stawiając na pierwszym miejscu doskonalenie jakości metadanych.

Uzasadnienie

Wysokiej jakości, aktualne metadane dotyczące zbiorów mają zasadnicze znaczenie dla ich użyteczności i stopnia wykorzystania, przynosząc w efekcie zwiększone korzyści społeczne.

Implikacje

- Informacje o prawach autorskich powinny mieć postać odczytywalną maszynowo.

P3.

Projekty digitalizacyjne powinny być monitorowane i oceniane przez odpowiednie instytucje.

Stwierdzenie

Zatwierdzone działania i projekty z zakresu digitalizacji powinny być monitorowane i oceniane w oparciu o jednokowe kryteria. Wyniki monitorowania i oceny należy dokumentować i udostępniać w celu wymiany doświadczeń i wzajemnej edukacji.

Uzasadnienie

Zapoznavanie się z wcześniejszymi projektami digitalizacyjnymi i wymiana doświadczeń zapobiegają powtarzaniu wcześniejszych błędów. Sprzyja to efektywnemu wykorzystaniu zasobów i przyczynia się do ciągłego rozwoju zawodowego, a także do upowszechniania przykładów najlepszych praktyk.

Implikacje

- Przed rozpoczęciem realizacji projektów digitalizacyjnych instytucje powinny zaplanować sposób ich monitorowania i oceny.
- Instytucje powinny publikować wyniki tych ocen z uwzględnieniem również mniej udanych przedsięwzięć. Podstawą monitorowania i oceny są rekomendacje krajowe.

Wytwarzanie

P4.

Digitalizację należy prowadzić w sposób zapewniający efektywne i skuteczne wykorzystanie zasobów i wiedzy.

Stwierdzenie

Razem z planowaniem i realizacją projektów digitalizacyjnych należy przeprowadzić opartą o ustaloną specyfikację ocenę zmierzającą do ustalenia, gdzie i jak można przeprowadzić najskuteczniej i najefektywniej planowane działania. Zawsze należy rozważyć możliwość digitalizacji zakrojonej na szeroką skalę.

Uzasadnienie

Wykorzystanie już posiadanego sprzętu do digitalizacji pozwala na efektywniejsze wykorzystanie wcześniejszych inwestycji. Dzięki temu uzyskuje się wyższą jakość, niższe koszty i lepsze wykorzystanie kompetencji pracowników w poszczególnych instytucjach. Koncentrując prace digitalizacyjne w mniejszej liczbie działających na większą skalę zakładów, można zoptymalizować społeczne koszty sprzętu i jego utrzymania.

Implikacje

- Przed dokonaniem zakupu własnego sprzętu lub zainicjowaniem digitalizacji własnymi siłami, każda instytucja powinna przeanalizować dostępne możliwości (w obrębie sektora publicznego i poza nim).

- Każda instytucja, która zainwestowała w sprzęt i umiejętności, powinna umożliwić udostępnienie tych zasobów innym instytucjom.

P5.

Należy wykorzystywać otwarte standardy i specyfikacje odpowiednie do zapewniania dostępu oraz długoterminowego przechowywania danych.

Stwierdzenie

We wszystkich działaniach z zakresu digitalizacji należy stosować zalecane otwarte standardy².

Uzasadnienie

Stosowanie otwartych standardów zapewnia warunki do długoterminowego przechowywania, interoperacyjności³ i szerokiego użycia oraz ponownego wykorzystywania zdigitalizowanych materiałów.

2 Określenie otwarty standard odnosi się do definicji zawartej w dokumencie European Interoperability Network wersja 1.0 str.9

3 Interoperacyjność jest zdolnością różnych systemów do współpracy i komunikowania się ze sobą. Przykładem jest możliwość wykorzystywania tych samych protokołów oraz odczytywania przez różne systemy tych samych formatów plików. Interoperacyjność osiąga się poprzez procesy koordynacji i (międzynarodowej) standaryzacji.

Implikacje

- Każda instytucja, jak również każdy administrator usług agregacji, powinien stosować zalecane standardy.
- Każda instytucja, jak również każdy administrator usług agregacji, powinien zapewnić, by procedury zakupowe uwzględniały zdolność sprzętu i oprogramowania do obsługi tych standardów.

Wykorzystywanie

P6.

Elementem wszelkich działań w zakresie digitalizacji powinna być publiczna dostępność.

Stwierdzenie

Zdigitalizowany materiał powinien być możliwie najszybciej publicznie dostępny w formie umożliwiającej jego jak najszersze wykorzystanie.

Uzasadnienie

Zdigitalizowane informacje mają dla społeczeństwa ogromną wartość. Szybkie publiczne udostępnienie materiałów umożliwia wszystkim zainteresowanym spoza instytucji ich wykorzystywanie w innych obszarach, przy jednoczesnym ograniczeniu ryzyka uszkodzenia lub zniszczenia obiektów i zwiększeniu ich dostępności bez względu na fizyczną lokalizację.

Implikacje

- W planowaniu działań z zakresu digitalizacji należy uwzględniać udostępnianie ich efektów.
- Zdigitalizowany materiał powinien być udostępniany publicznie przez cały czas trwania projektu digitalizacyjnego.

P7.

Zdigitalizowane zasoby tekstowe należy udostępnić w formie odczytywalnej maszynowo.

Stwierdzenie

W celu osiągnięcia pełnej potencjalnej użyteczności i przydatności dla najróżniejszych grup użytkowników, zdigitalizowany tekst musi zostać udostępniony w taki sposób, by mógł być przetwarzany maszynowo.

Uzasadnienie

Udostępnianie zasobów tekstowych w postaci przeznaczonej do odczytu maszynowego zapewnia szeroki zakres i wysoką jakość ich użycia wielu grupom o ograniczonych możliwościach korzystania z tekstu, który może zostać odczytany wyłącznie przez ludzkie oko. Również podstawowe potrzeby wielu badaczy są w tym przypadku tożsame z potrzebami osób nie władających danym językiem lub osób niepełnosprawnych.

Implikacje

- Każda instytucja powinna z wyprzedzeniem planować digitalizację zasobów tekstowych pod kątem możliwości odczytu maszynowego.

P8.

Pliki cyfrowe i metadane powinny być możliwie najprostsze w użyciu i ponownym wykorzystaniu.

Stwierdzenie

Instytucja powinna dążyć do zapewnienia łatwości znajdowania i użycia plików i metadanych. Obiektom cyfrowym powinny towarzyszyć jednoznaczne informacje na temat praw autorskich/licencyjnych, a na metadane można generalnie udzielać otwartych licencji, nawet jeśli dotyczą obiektów, do których prawa są chronione.

Uzasadnienie

Wartością jest możliwość wykorzystywania informacji. Maksymalną korzyść dla społeczeństwa daje możliwie najdalsze ułatwienie jak najszerszemu gronu zainteresowanych korzystania z efektów digitalizacji. Określając jasno kwestię praw autorskich oraz stosując otwarte licencje instytucja przyczynia się do większej dostępności wiedzy i powstawania nowych utworów.

Implikacje

- Informacje o prawach autorskich muszą mieć postać odczytywalną maszynowo.

- W przypadkach niejasnych (dzieła osierocone), instytucja jest zobowiązana do dokonania rzetelnej oceny pod kątem wyważenia możliwego naruszenia praw indywidualnych względem szerokiego interesu publicznego, który uzasadnia zastosowanie otwartej licencji.
- Instytucja powinna ustanowić jeden punkt kontaktowy na potrzeby informacji zwrotnych dotyczących dostępu, a także wprowadzić rutynowe procedury umożliwiające ukrywanie lub wycofanie z publikacji materiałów. Patrz także: P5.

P9.

Digitalizacja materiałów, których ochrona wygasła nie skutkuje powstaniem nowych praw.

Stwierdzenie

Materiały, do których prawa wygasły, a które zostały zreprodukowane w nowych mediach, nie są nowymi dziełami objętymi kolejnym okresem ochrony praw autorskich. Zasoby takie nie mogą być licencjonowane, a tylko opatrzone przewidzianą do odczytu maszynowego informacją na temat praw.

Uzasadnienie

Wartością jest możliwość wykorzystywania informacji. Zapewniając nieodpłatny, nieograniczony żadnymi warunkami dostęp do zasobów, instytucja przyczynia się do większej dostępności wiedzy, innowacyjności i powstawania nowych utworów.

Implikacje

- Informacje dotyczące praw powinny mieć postać odczytywalną maszynowo.
- Materiały, do których prawa wygasły należy udostępnić do wykorzystania bez żadnych ograniczeń. Należy zachęcać do podawania autorstwa / źródła, jednakże nie należy tego wymagać.

P10.

Należy podawać powiązania między informacjami pochodzącymi z różnych źródeł.

Stwierdzenie

Informacje należy podawać z uwzględnieniem ich kontekstu przy zastosowaniu znormalizowanych metod wskazywania powiązań z informacjami pochodzącymi spoza instytucji.

Uzasadnienie

Informacje dotyczące dziedzictwa są w naturalny sposób powiązane z wieloma miejscami, zdarzeniami, okresami, osobami i obiektami. Poprzez łączenie informacji cyfrowych z innymi źródłami wzrastają szanse ponownego wykorzystania danego materiału. Standaryzacja sposobów wskazywania tych powiązań skutkuje między innymi poprawą dostępności informacji dla użytkowników oraz otwarciem nowych możliwości badawczych.

Implikacje

- Obiekty cyfrowe należy wyposażać w trwałe identyfikatory zgodnie z powszechnie obowiązującymi wytycznymi.
- Instytucja powinna dążyć do wskazania powiązań semantycznych z zewnętrznymi źródłami informacji.
- Instytucja powinna ułatwiać innym wskazywanie powiązań semantycznych pomiędzy informacjami.

P11.

Należy standaryzować sposób tworzenia opisów semantycznych.

Stwierdzenie

Metody opisu semantycznego⁴ stosowane w podawaniu informacji należy udokumentować w znormalizowany sposób i opublikować w sieci stosując otwartą licencję. W celu promowania rozwijającej się stopniowo interoperacyjności semantycznej, należy stosować słowniki referencyjne.

Uzasadnienie

Opisy semantyczne ułatwiają użytkownikom włączenie uzyskanych informacji do własnych rozwiązań. Brak takiego opisu stwarza ryzyko błędnej interpretacji danych przez użytkownika. Znormalizowany opis semantyczny umożliwia ponowne wykorzystanie, minimalizując zarazem ryzyko niejednoznacznych interpretacji terminów i definicji.

⁴ O ile sieć World Wide Web jest znormalizowanym sposobem prezentowania (poprzez odnośniki) dokumentów, o tyle sieć semantyczna idzie dalej i standaryzuje także sposób podawania danych i wiedzy. Znormalizowane są np. odsyłacze do opisywanych obiektów. Są one oznaczane jednostkowymi identyfikatorami znanymi jako URI, które w sensie technicznym są adresami w sieci. Następnie dane i wiedza są wyrażane w formie tzw. trójek, składających się z podmiotu, predykatu i obiektu, z których każda jest identyfikowana w znormalizowany sposób. Opisanie semantyki w sposób zgodny ze standardem wymaga zadeklarowania metody semantyfikacji treści danych.

Implikacje

- W celu promowania wielopoziomowej interoperacyjności, należy korzystać z ustandaryzowanych schematów opisów semantycznych dla danych dotyczących dziedzictwa.
- W razie braku takich opisów, należy sformułować własne, w ramach jawnych procesów ich tworzenia i bez naruszania ustalonych standardów.

P12.

Należy umożliwić współpracę w zakresie gromadzenia informacji.

Stwierdzenie

Instytucja powinna zachęcać społeczeństwo do współtworzenia bazy wiedzy i ułatwiać działania wszystkim, którzy pragną wnieść swój wkład w postaci informacji.

Uzasadnienie

Duża część wiedzy o zbiorach funkcjonuje poza instytucją, której są własnością. W związku z tym instytucja powinna starać się ułatwiać podmiotom zewnętrznym przekazywanie posiadanych przez nie informacji. W miarę poprawy jakości informacji wzrasta stopień ich wykorzystania, jednocześnie wiele podmiotów ma możliwość korygowania, uzupełniania i łączenia informacji zarządzanych przez różnych administratorów.

Implikacje

- Należy tworzyć platformy przeznaczone do gromadzenia treści generowanych przez użytkowników.
- Należy wdrażać procedury i narzędzia umożliwiające uzyskiwanie cennych informacji i ich łączenie z własnymi metadanymi w systemie zarządzania zbiorami lub w jego odpowiedniku

Przechowywanie

P13.

Każda instytucja powinna posiadać strategię przechowywania danych cyfrowych.

Stwierdzenie

W długoterminowym przechowywaniu danych, oprócz zabezpieczeń technicznych, konieczne jest uwzględnienie ochrony autentyczności i kontekstu, w celu zapewnienia możliwości odtwarzania i zrozumienia informacji w przyszłości.

Uzasadnienie

Z przechowywaniem cyfrowym wiąże się kwestia długoterminowej interoperacyjności, tj. możliwości wykorzystywania danych i dostępu do nich przez długi czas. Zapewnienie dostępności i używalności danych cyfrowych w przyszłości wymaga stosowania odpowiednich standardów zapisu informacji i opisu technicznego.

Implikacje

- Dane generowane w procesie digitalizacji należy organizować w sposób zabezpieczający kontekst, w celu zapewnienia możliwości odtwarzania i zrozumienia danych w przyszłości.

Patrz także: P5.

P14.

Bieżące działania z zakresu digitalizacji należy opisać na stronie internetowej instytucji.

Stwierdzenie

Każda instytucja powinna publikować na swojej stronie internetowej wykaz bieżących, planowanych i zrealizowanych projektów z zakresu digitalizacji. Każdej pozycji powinien towarzyszyć krótki opis zakresu i harmonogramu działań oraz związanej z nimi dokumentacji.

Uzasadnienie

Równolegle planuje się i realizuje wiele różnych projektów digitalizacyjnych. Aby uniknąć powielania prac, jak również w celu ułatwienia współpracy i zapewnienia przejrzystości działań, informacje dotyczące projektów powinny być jawne i publikowane.

Implikacje

- Organizacja powinna ustanowić procedury dotyczące publikowania informacji o planowanych, bieżących i już zrealizowanych projektach z zakresu digitalizacji.

Fragment obrazu

Gabinet sztuki królewicza Władysława Zygmunta Wazy

Zamek Królewski w Warszawie, malarz antwerpski, 1626 r.

nr inw. ZKW/2123/ab

